

Bego Omerčević
Mersiha Imamović

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
bego.omercevic@untz.ba
mersiha.imamovic@untz.ba

REZULTATI I POSLJEDICE BARBARSKIH OSVAJANJA BOSANSKOHERCEGOVAČKIH PROSTORA

Apstrakt: Potkraj IV stoljeća uslijedile su prve provale barbarskih naroda na bosanskohercegovačke prostore. One su uglavnom bile pljačkaškog i rušilačkog karaktera. Usljed pojave barbara došlo je do značajnih poremećaja u pogledu života i rada ondašnjih stanovnika ovih prostora. Kasnije, u razdoblju od V do početka VII stoljeća prodori barbara su intenzivirani. Njihov smisao je bio značajno promijenjen. Naime, kako je vrijeme odmicalo među barbarskim plemenima je sve više dolazila do izražaja njihova odlučnost da se ne vraćaju tamo odakle su došli. S tim u vezi, oni su se u potpunosti orijentisali na trajno zaposjedanje, nastanjivanje i boravak u krajevima koje su osvojili, na uspostavu vlasti i na iskorištavanje privrednih resursa i domaće radne snage, a sve to radi zadovoljenja svojih svakodnevnih potreba. U takvim okolnostima domaće stanovništvo je bilo izloženo raznim vrstama barbarske torture. Zbog toga su mnogi stanovnici napuštali svoja viševjekovna ognjišta i svoj spas tražili u nekim drugim, uslovno kazano, sigurnijim krajevima Rimskog carstva.

Ključne riječi: Rimsko carstvo, Zapadno rimsko carstvo, Vizantija, Dalmacija, bosanskohercegovački prostori, barbari, Rimljani, Vizigoti, Ostrogoti, Gepidi, Langobardi, Avari, Slaveni, barbarizacija, antička kultura i civilizacija.

Abstract: At the end of the 4th century, first ever intrusions of Barbarian peoples in the Bosnian-Herzegovinian area emerged. They were mainly of robbing and vandalising character. As a consequence of the Barbarians' appearance, there were significant changes in the lives and work of the then population of present-day Bosnia and Herzegovina. Later on, in the period from the 5th century to the beginning of the 7th century, Barbarian vandalism intensified. Its sense was significantly changed. As time passed by, the determination amongst the Barbarian

tribes not to return where they came from kept being stronger. In relation to that, they completely focused on permanent possession, settlement and stay in the areas they had conquered, establishment of government and usage of natural resources and domestic work force, all for the sake of meeting their own daily needs. In such circumstances, the local population was exposed to all kinds of Barbarian torture. Because of that, many inhabitants abandoned their century-long homes and sought sanctuary in other, relatively speaking, safer parts of the Roman Empire.

Keywords: Roman Empire, Western Roman Empire, Byzantine, Dalmatia, Bosnian-Herzegovinian area, Barbarians, Romans, Visigoths, Ostrogoths, Gepids, Langobards, Avars, Slavs, barbarization, ancient culture and civilisation

Barbarsko osvajanje bosanskohercegovačkih prostora

Slabljenje Rimskog carstva, počev od druge polovine II stoljeća, doživjelo je svoju kulminaciju u zadnjim decenijama IV i u prvoj polovini V stoljeća. Uzroci opadanja njegove moći bili su brojni i raznovrsni. Jedan od najvažnijih i svakako najtežih uzroka sa kojim su carske vlasti bile suočene bio je vezan za prodore barbarskih naroda u pojedine krajeve Carstva.

Još u drugoj polovini II stoljeća uslijedile su prve provale barbarskih naroda u pogranične dijelove Rimskog carstva. Time je praktično otpočela tzv. velika seoba naroda, a riječ je o procesu dugog trajanja koji je sa sobom donio brojne nedaće kako Rimskom carstvu tako i njegovim stanovnicima. Barbari su živjeli sjeverno od rimskog limesa, odnosno na širem području današnje sjeverne Evrope, koje im ni na koji način nije moglo pružiti potrebne uslove za normalan život. Upravo zbog toga, oni su, s vremena na vrijeme, poduzimali pljačkaške poduhvate u pogranične dijelove Rimskog carstva. Kako njihova svijest nije bila u stanju da prepozna civilizacijske vrijednosti sa kojima su se suočili, oni su svoja zadovoljstva nalazili u masovnim ubijanjima i progonima domaćeg stanovništva, te pljačkanjima i uništavanjima njihovih materijalnih dobara, ne računajući, pri tome, da će doći vrijeme u kojem će i sami

morati preduzimati razne vrste aktivnosti u cilju vraćanja političke stabilnosti i sigurnosti življenja, pokretanja privrede, podizanja životnog standarda na viši nivo, izgradnje povjerenja kod zatečenog stanovništva i uspostavljanja blagostanja, a sve to radi stvaranja potrebnih preduslova za njihovo nesmetano funkcionisanje i upravljanje ovim prostorima. U vrtlogu tih događanja našli su se, istina mnogo kasnije, i ondašnji stanovnici bosanskohercegovačkih prostora.

Skoro cijela dva stoljeća, prije prvih barbarskih provala, bosanskohercegovački prostori su predstavljali jedno potpuno mirno područje, bez ikakvih ozbiljnijih unutarnjih nesuglasica, nemira ili pak sukoba. To je bilo vrijeme unutarnjeg blagostanja i dobrih odnosa među ondašnjim stanovnicima ovih prostora.

Ali, kako u međuvremenu rimske vlasti nisu uspjevale izaći na kraj sa sve učestalijim prodorima barbarskih plemena na šire prostore Carstva, uslijedile su krajem IV stoljeća njihove prve provala i na bosanskohercegovačke prostore. U početku, one su bile spontanog karaktera, neorganizovane i bez nekog konkretnog cilja. Međutim, kasniji njihovi napadi su bili daleko organizovaniji i ciljani, te kao takvi obično su se završavali sa osvajanjem i trajnim nastanjivanjem na ovim prostorima.

Zbog konstantne opasnosti od barbarskih napada rimske vlasti su u toku prve polovine V stoljeća n.e. pokrenule izgradnju utvrđenja (castelluma) na svim važnijim strateškim tačkama, a radi obezbjeđenja saobraćajnica, zatim refugija koji su služili za prihvat, smještaj i samoodbranu izbjeglog stanovništva, te burgusa, zidanih tornjeva koji su predstavljali neku vrstu stražarnica. Među najvažnije kastelume spadaju: Blagaj na Buni, Koštur (Stolac), Ribički grad (Konjic), Vrbljani (Ključ), Ubovića brdo (Pecka) i druga utvrđenja. Od refugija izdvajamo: Halapiće i Podgradinu (Glamočko polje), Makljenovac (Doboj), Debelo Brdo (Sarajevo), Domaviju, Šipovo, Mogorjelo i druge. Među burgusima posebno su važni: Bobovac,

Klakar, Manželjski grad (Orašje), Divič (Zvornik), Blagaj i drugi.¹ Izgradnja naprijed pomenutih objekata dovoljna je potvrda lošeg, prije svega političkog, ali i ekonomskog stanja na bosanskohercegovačkim prostorima. Osnovni smisao njihovog podizanja je bio da se pažnja domaćeg stanovništva što više usmjeri u pravcu organizovanja i samoorganizovanja, a radi odbrane zemlje.²

Međutim, svaki pokušaj carskih vlasti da osujete ili pak spriječe prodore barbara završavao se neuspješno. To je svakako bila velika olakotna pogodnost za barbarska plemena, a ujedno i prilika da svoje napade pojačaju kako bi što dublje prodrli u unutrašnjost Carstva. Tako su potkraj IV i na početku V stoljeća u neposredno okruženje bosanskohercegovačkih prostora dospjela gotska plemena. Prve njihove provale zabilježene su u jugoistočnim i sjevernim krajevima današnje Bosne i Hercegovine, a kasnije i u ostalim njenim područjima.

Goti, koji su Rimljanima nanosili teške poraze, nisu se samo time zadovoljavali nego su, svjesni svih slabosti Carstva, vrlo često tražili od carskih vlasti razne vrste ustupaka. Jedan takav ustupak vezan je za dobijanje na upravu nekadašnje rimske provincije Ilirije,³ u čijem je sastavu bila cijela teritorija današnje Bosne i Hercegovine. Tako su Vizigoti, na samom početku V stoljeća, postali gospodari

---

¹ F. Fiala, Izvještaj o prekopavanju na Debelom brdu kod Sarajeva, *GZM*, VIII/1896, knj. 1, 97-107; D. Sergejevski, Putne bilješke iz Glamoča, *GZM*, LIV/1942, knj. 1, 172-173; Đ. Basler, Dolina Neretve od Konjica do Rame, *GZM*, X/1955, 227-228; Đ. Basler, Arheološko nalazište Crkvina u Makljenovcu, *Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne* (ČIG), Tuzla 1960, br. IV, 75-88; V. Atanacković-Salčić, Antički Diluntum u svetlu novih arheoloških istraživanja (Stolac i Trebinja), *Tribunia* 5, 1979, 32-97; A. Ratković, Blagajska tvrđava u svijetlu najnovijih istraživanja, *Hercegovina*, 10, Mostar 1988, 7-15.

² Ć. Truhelka, *Starokršćanska arheologija*, 97-109; E. Pašalić, Problemi ekonomskog razvitka u unutrašnjosti rimske provincije Dalmacije, *Centar za balkanološka ispitivanja* (CBI), Sarajevo, V/1967, 111-129.

³ G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd 1969, 89-115; G. Novak, *Prošlost Dalmacije*, Zagreb 1944, 85.

dijela današnje južne Hercegovine.⁴ Iako je riječ o njihovom kratkotrajnom boravku (401. godina) oni su, ipak, iza sebe ostavili značajne tragove u skoro svim segmentima života.⁵ U sklopu svojih rušilačkih poduhvata Vizigoti su uništili mnoga zatečena materijalna dobra, kao npr: Mogorjelo kod Čapljine, mitrej kod Konjica kao i neke druge manje važne spomenike.⁶

U općem metežu kakav je zadnjih decenija IV i na početku V stoljeća zadesio bosanskohercegovačke prostore, zatečeno stanovništvo bilo je prepušteno samo sebi i prinuđeno da se samorganizira i samo brani od sve češćih barbarskih napada. Usljed takvih okolnosti domaće stanovništvo se još više materijalno iscrpljivalo, ali i udaljavalo od normalnih tokova rada i života. Posebno teško stanje je, sudeći na osnovu raspoloživih podataka, bilo u sferi privređivanja. Ondašnji stanovnici ovih prostora su bili potpuno svjesni da je bilo koja vrsta proizvođačke djelatnosti izgubila svaki smisao. Svaki njihov proizvod mogao je biti samo dobar plijen za pljačkaše.⁷ Zato su domaći stanovnici sve više odustajali od bilo kojeg vida proizvodnje.

O stanju na bosanskohercegovačkim prostorima u razdoblju od 370. do 420. godine⁸ najrječitije nam govore podaci koji su sačuvani

---

⁴ N. Miletić, Rani srednji vijek, u: *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1984, 375-435.

⁵ Lj. Niderle, *Slovenske starine*, Novi Sad 1954, 36-38; Đ. Basler, Kasnoantičko doba, u knjizi *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1984, 311-313.

⁶ Vidi opširnije: I. Bojanovski, Mogorjelo-Rimsko Turres (Prilog topografiji rimske Dalmacije), *GZM*, Sarajevo XXIV/1969, 137-163; K. Patsch, Mithraeum u Konjicu, *GZM*, Sarajevo IX/1897, knj. 4, 629-656; E. Pašalić, *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1960, 85-94.

⁷ E. Pašalić, *Problemi ekonomskog razvitka u unutrašnjosti rimske provincije Dalmacije*, 116-117.

⁸ Hieronymus De viris illustribus, u: *Patrologiae cursus completus (ecc)*, ed. J. P. Migne, Paris, 1845-55.

u zapisima velikog crkvenog učenjaka sv. Jeronima,⁹ rođenog u Stridonu, gradu koji se nalazio negdje na razmeđu Panonije i Dalmacije.¹⁰ Iako ga je njegova životna sudbina daleko udaljila od mjesta njegovog rođenja (školovanje u Rimu, potom službovanje u Betlehemu), on nikada nije zaboravio svoje porijeklo i zemlju iz koje je krenuo na svoj životni put.¹¹ U pismima upućenim njegovom prijatelju i zemljaku Heliodoru, sv. Jeronim je podsjećajući se na neke važnije događaje iz djetinjstva iznio svoja nova zapažanja. Tako on, između ostalog, kaže „da je već preko dvadeset godina kako se između Carigrada i Julijskih Alpa svakodnevno proljeva rimska krv”.¹² Nadalje, on govori kako Goti, Sarmati, Kvadi, Alani, Huni, Vandali i Markomani pustoše, pljačkaju i razaraju Skitiju, Trakiju, Makedoniju, Dardaniju, Dakiju, Tesaliju, Ahaju, Epir, Dalmaciju i Panoniju.¹³ Rezultati njihovog divljanja su brojne nedužne ljudske žrtve, mnogi zarobljeni biskupi, mnogi poubijani sveštenici, srušene crkve, razbacane mučeničke kosti itd. Svugdje i na svakom mjestu samo tuga, užas i prizori stravične smrti. Bog se više ne poštuje.¹⁴ Na kraju svog obraćanja sv. Jeronim poručuje

---

⁹ Isto, 1843-56; E. Imamović, Problemi ubiciranja Stridona, rodnog mjesta sv. Jeronima, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* (GDIBiH), Sarajevo XXVIII-XXX/1977, 1-18; M. Suić, Hijeronim Stridonjanin-građanin Tarsatike, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (Rad JAZU), knj. XXIV, Zagreb 1986, 213; E. Pašalić, *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini*, 79-100.

¹⁰ E. Imamović, *Problemi ubiciranja*, 15-17.

¹¹ B. Omerčević, Promjene na prostoru današnje Bosne i Hercegovine u vrijeme barbarskih provala i vladavine Ostrogota (etničke, društveno-ekonomske i kulturne), *Saznanja*, Časopis za historiju, Tuzla 2005, 175-186.

¹² M. Suić, Hijeronim Stridonjanin, 213-214; F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 151-152.

¹³ Vidi opširnije: G. Alföldi, *Dalmatien-Bevölkerung un Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Mit einem Beitrag von András Mócsy, Budapest 1965; M. Rostovcev, *Gesellschaft und Wirtschaft im römischen Kaiserreich*, Leipzig 1929, tom I i II.

¹⁴ E. Imamović, *Problemi ubiciranja*, 16-17.

Heliodoru da se rimska država može i raspasti i nestati, ali da će kršćanska vjera preživjeti i nadživjeti sve te nedaće,¹⁵ što se na kraju i obistinilo.

Nakon podjele Carstva 395. godine na dva zasebna dijela stanovnici bosanskohercegovačkih krajeva su, pored stalne opasnosti od prodora barbarskih naroda, bili suočeni sa novim problemom. Riječ je o rivalstvu između dva nova Carstva, između kojih je dolazilo do čestih nesuglasica oko preciznog definisanja granice njihovog razdvajanja. Naime, pretenzije istočnog dijela Carstva u odnosu na zapadni dio imale su za posljedicu sužavanje prostora koji je administrativno pripadao rimskoj provinciji Dalmaciji. Usljed takvih okolnosti Podrinje je, u jednom momentu, postalo "ničija zemlja". Ranije jake veze sa Panonijom su potpuno prekinute.

U toku prve četiri decenije V stoljeća (do 437. godine) rimska provincija Dalmacija je u cijelosti administrativno pripadala zapadnom dijelu Carstva. Međutim, godine 437. regentica Zapada Galla Placidia je, polazeći od uvjerenja da se istočni dio Carstva uspješnije odupire prodorima Gota, odlučila da cijelu provinciju Dalmaciju ustupi caru Istočnog rimskog carstva. Tako su bosanskohercegovački prostori postali sastavnim dijelom Istočnog carstva i u njegovim okvirima ostali sve do osamdesetih godina V stoljeća.¹⁶

Dakle, u toku prve polovine V stoljeća stanje na bosanskohercegovačkim prostorima je postalo još složenijim. Naime, imajući u vidu nemogućnost carskih vlasti da se odupru barbarskim prodorima, život na ovim prostorima je postao krajnje nesiguran. Njegovi stanovnici su se našli u još većim teškoćama, ali i konstantnom strahu od nekih novih barbarskih provala. Opasnosti od

---

¹⁵ M. Suić, *Hijeronim Stridonjanin*, 213.

¹⁶ J. Wilkes, *Iliri*, Split 2001, 274-277; J. Kovačević, *Varvarska kolonizacija južnoslavenskih oblasti*, Novi Sad 1960.

ubijanja, pljačkanja, paljenja i progona su im stalno visile nad glavom. Zbog toga su oni gubili i ono malo volje da bilo šta privređuju. Na taj način zemlja je ostajala bez svojih istinskih gospodara, ali i bez radne snage, koja je svojim radom obezbjeđivala, makar i one minimalne, uslove za egzistenciju. U tako složenoj situaciji domaće stanovništvo se sve više opredjeljivalo za masovno napuštanje svojih ognjišta, pokušavajući naći svoj spas u nekim drugim krajevima Carstva. Sudeći prema raspoloživim podacima, ono je najčešće odlazilo u priobalne krajeve Jadranskog mora. Oni koji su, pak, ostajali i nadalje su bili izloženi još žešćoj torturi barbarskih plemena.

U sklopu svojih osvajačkih poduhvata Ostrogoti su 480. godine zauzeli provinciju Dalmaciju, a deset godina kasnije i provinciju Panoniju, u čijem su sastavu bili današnji bosanskohercegovački prostori.¹⁷ Za razliku od barbarskih provala iz prve polovine V stoljeća, koje su bile isključivo pljačkaškog i rušilačkog karaktera, njihovi napadi iz druge polovine istog stoljeća imali su za cilj osvajanje i trajno naseljavanje u krajevima širom današnje Bosne i Hercegovine. Tako su ovi prostori u naredne 42 godine (od 493-535. godine) bili pod vlašću Ostrogota.¹⁸

Sudeći na osnovu izvorne građe, više arheološke nego li pisane, Ostrogoti su se najvećim dijelom naselili u krajevima koji su odranije predstavljali jake privredne centre, prvenstveno rudarske, zatim oko raskrsnica i duž važnijih (magistralnih) saobraćajnica, te na strateški značajnim područjima.¹⁹ Sa uspostavom njihove vlasti došlo je, ipak, do značajnih pozitivnih promjena u svim sferama rada i života ondašnjeg stanovništva bosanskohercegovačkih prostora.

---

¹⁷ G. Novak, *Prošlost Dalmacije*, 86.

¹⁸ I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo 1988, 22-54; B. Omerčević, *Bosna i Hercegovina u vrijeme kasne antike*, Tuzla 2010, 119-123.

¹⁹ E. Pašalić, *Antička naselja*, 79-108; E. Pašalić, *Problemi ekonomskog razvitka*, 111-139.

Međutim, i pored svih njihovih nastojanja da zatečenom stanovništvu nametnu punu vlast, oni u tome, ipak, nisu uspjeli. Domaće stanovništvo je, osim iskazivanja krajnje neposlušnosti, veoma često izbjegavalo izvršavati čak i one osnovne obaveze koje su od njega tražene, što nam u konačnici govori da je ostrogotska vlast na bosanskohercegovačkim prostorima bila prilično krhka.

Slabosti Ostrogota su svakako pogodovale njihovim istočnim susjedima Vizantijcima sa kojima su 535. godine ušli u dvadesetogodišnji rat. Vizantijska taktika, koja je bila bazirana na iscrpljivanju neprijatelja, pokazala se na kraju sasvim ispravnom i plodotvornom. Naime, nakon dvadesetogodišnjeg ratovanja Ostrogoti su bili ne samo poraženi nego i prisiljeni da se povuku sa cijelog teritorija ondašnje rimske provincije Dalmacije, a samim tim i sa bosanskohercegovačkih prostora. Najveći dio Gota se povukao prema zapadu, u krajeve koji su bili bliže Italiji.²⁰ Značajnu potporu Vizantijcima pružio je onaj dio domaćeg stanovništva koji nije prihvatao gotsku vlast kao svoju.²¹

Sa progonom Ostrogota bosanskohercegovački prostori su vrlo kratko bili pod upravom Istočnog rimskog carstva. Mir koji je uspostavljen nije dugo trajao. On je narušen sa pojavom novih barbarskih plemena na sjevernim granicama rimske provincije Dalmacije. Riječ je o Gepidima, koji su naselili sjeveroistočne krajeve današnje Bosne i Langobardima koji su na putu iz Panonije prema Italiji oko 568. godine zaposjeli krajnji sjeverozapad današnje Bosne.²² Njihovo pojavljivanje je dovelo do još veće nesigurnosti i neizvjesnosti življenja na bosanskohercegovačkim prostorima. Zatečeno stanovništvo je bilo prinuđeno da trpi sve torture koje su nad njim provodili novi osvajači.

---

²⁰ N. Miletić, *Rani srednji vijek*, 377-378.

²¹ G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, 89-109.

²² J. Kovačević, *Varvarska kolonizacija*, 132-143.

Nove i još veće teškoće za ondašnje stanovništvo bosanskohercegovačkih prostora nastupile se u zadnjim decenijama VI stoljeća. Tada su se na ovim prostorima pojavila slavenska i avarska plemena. Njihovi napadi su, s početka, bili pljačkaškog i rušilačkog karaktera. Združena avaro-slavenska plemena su 597. godine prodrli čak do Salone. Na tom putu oni su masovno ubijali, progonili i pljačkali domaće stanovništvo.²³ Brojne gradove i mnoga sela su do temelja srušili ili pak spalili. Oko 40 manjih refugija i stražarnica su potpuno uništili.

Nesigurnost življenja na bosanskohercegovačkim prostorima postala je još većom na početku VII stoljeća, kada su uslijedili novi, mnogo jači i ubojitiji, napadi združenih avaro-slavenskih plemena. Godine 614. oni su definitivno osvojili Salonu, a sedam godina kasnije i Naronu.²⁴ Kako, u međuvremenu, domaće stanovništvo nije imalo snage da se ozbiljnije suprotstavi prodorima Avara i Slavena, oni su se počeli trajno nastanjivati na ovim prostorima. U takvim okolnostima kod domaćeg stanovništva su zavladao još veća panika i strah. Mnogi su napuštali svoja viševjekovna ognjišta i tražili svoj spas, ovaj put, na jadranskim otocima. Na tom putu bili su zaustavljani i na svirep način ubijani.

Prisustvo Avara i Slavena na prostorima današnje Bosne i Hercegovine ostalo je upamćeno po zlodjelima koja su oni učinili. Sve što se moglo srušiti oni su srušili, sve što je moglo da gori oni su spalili i sve što se moglo opljačkati, čak i najmanja sitnica, oni su opljačkali.²⁵ Život na bosanskohercegovačkim prostorima, u takvim okolnostima, postao je naprosto nemoguć.

---

²³ G. Ferrero, *Propast antikne civilizacije*, Zagreb 1922, 52-66.

²⁴ N. Miletić, *Rani srednji vijek*, 375-435.

²⁵ M. Rostovcev, *Istorija starog sveta* (Grčka i Rim), 478-489; G. Ferrero, *Propast antikne civilizacije*, 43-83; G. Novak, *Prošlost Dalmacije*, 91-92.

Rezultati barbarskih osvajanja

Rezultati barbarskih osvajanja bosanskohercegovačkih prostora su se krajnje negativno manifestovali u svim segmentima rada i života ondašnjih stanovnika ovih prostora. Zatečeno stanovništvo je bilo suočeno sa veoma lošom političkom situacijom, sa nizom nagomilanih problema u oblasti privrednog i društvenog života, te sa konstantnim odumiranjem i zatiranjem tekovina antičke kulture i civilizacije.

Prvi među brojnim negativnim rezultatima barbarskih osvajanja bosanskohercegovačkih prostora odnosi se na veoma tešku i neizvjesnu političku situaciju, a samim tim i na nesigurnost življenja. Još uvijek svježja sjećanja na ratove, ubijanja i progone ljudi, pljačkanja i razaranja njihovih materijalnih dobara promijenila su svijest kod ondašnjeg stanovništva ovih prostora. Naime, domaće stanovništvo je bilo potpuno svjesno neizvjesnosti rada i života u novonastalim okolnostima. S tim u vezi ono je, gotovo u svakoj prilici, pokazivalo puno nepovjerenje i neposlušnost prema barbarskim osvajačima, ali i konstantni strah od novih pogroma.

Uporedo s tim ni osvajači nisu imali dovoljno jasnu predstavu kako steći povjerenje kod pokorenog stanovništva, a još manje na koji način mogu uspostaviti mir i blagostanje i time obezbijediti uvjete za normalan i siguran život na ovim prostorima. Problem sigurnog življenja je, od kraja IV pa do početka VII stoljeća, stalno visio nad glavom ondašnjem stanovništvu bosanskohercegovačkih prostora. Krajem V i u prvim decenijama VI stoljeća ostrogotske vlasti su pokušavale da nađu izlaz iz ovakvo teškog stanja. Međutim, malo šta im je polazilo za rukom. Istina, u jednom ali veoma kratkom vremenskom periodu uspjeli su da pokrenu pojedine privredne djelatnosti, a samim tim i stvore izvjesne preduslove za pozitivne promjene kada je u pitanju sigurnost življenja na ovim prostorima.

Međutim, počev od 535. godine, kada su se na istočnim granicama bosanskohercegovačkih prostora pojavile vizantijske vojne jedinice, došlo je do novog pogoršanja političke situacije.²⁶ Usljed takvih okolnosti domaće stanovništvo se ponovo našlo u krajnje nepovoljnoj sigurnosnoj situaciji. Njegov značajan dio je odbijao da prihvati novu vlast, što je rezultiralo provođenjem raznih vrsta represalija od strane vizantijskih vlasti. Kako je vrijeme odmicalo tako se i zatečeno stanovništvo, iako suočeno sa brojnim novim problemima, ipak moralo povinovati vizantijskoj upravi. Međutim, ni nova vlast nije se mogla dugo održati na ovim prostorima.

Na početku šezdesetih godina VI stoljeća, zbog prodora Gepida i Langobarda, uslijedilo je dodatno pogoršanje političke situacije na bosanskohercegovačkim prostorima.²⁷ Domaće stanovništvo je bilo izloženo još većim i žešćim torturama svake vrste, usljed čega je još više porasla nesigurnost življenja na ovim prostorima.

Pogoršanje političke situacije na bosanskohercegovačkim prostorima doživjelo je vrhunac u zadnjim decenijama VI i na početku VII stoljeća, kada su uslijedile masovne provale južnoslavenskih i avarskih plemena. Njihovi napadi su bili mnogo žešći i daleko ubojitiji u odnosu na sve prethodne napade barbarskih plemena. Pored sistematskog pljačkanja i rušenja svake vrste materijalnih dobara Avari i Slaveni su masovno ubijali zatečeno stanovništvo.²⁸ Mnoge gradove i sela su gotovo u potpunosti razrušili ili pak spalili, te oko 40-tak manjih refugija i stražarnica do temelja uništili. U novonastaloj političkoj situaciji domaće stanovništvo je bilo prinuđeno da masovno napušta svoja

---

²⁶ J. Kovačević, *Varvarska kolonizacija*, 132-143; J. Wilkes, *Dalmatia*, 162-164.

²⁷ N. Miletić, *Rani srednji vijek*, 395-435.

²⁸ G. Ferrero, *Propast antikne civilizacije*, 52-66.

viševjekovna ognjišta i da svoj spas traži u nekim drugim "sigurnijim" dijelovima rimske provincije Dalmacije. Međutim, ni to mu nije puno pomoglo, jer su ih združena avaro-slavenska plemena pratila u stopu nanoseći im pri tome još veće gubitke.

Uporedo sa masovnim ubijanjima i protjerivanjima domaćeg stanovništva Avari i Slaveni su se počeli trajno nastanjivati na bosanskohercegovačkim prostorima. Dakle, barbarska osvajanja bosanskohercegovačkih prostora rezultirala su stvaranjem krajnje nepovoljne političke situacije. Ona se manifestovala kroz nepostojanje elementarnih uvjeta za normalan i siguran život na ovim prostorima.

Drugi, ništa manje značajan rezultat u odnosu na prvi odnosi se na stagnaciju privrede i privređivanja na bosanskohercegovačkim prostorima. Usljed čestih ratova, razaranja i uništavanja materijalnih dobara privredna slika na ovim prostorima je bila krajnje loša. Odumiranje privrede i privredne proizvodnje je intenzivirano u vrijeme pojave barbarskih naroda na bosanskohercegovačkim prostorima. Nesigurna politička situacija je negativno utjecala na raspoloženje kod domaćeg stanovništva, koje je izgubilo svaku volju da se bavi bilo kojom privrednom djelatnošću. Poljoprivredna imanja su bila potpuno zapuštena. Stočari su, zbog čestih pljačkanja i pomjeranja sa svojih prebivališta, sve manje obnavljali svoja stada. Rad u rudnicima i metalurškim pogonima je bio sveden na minimum. Zanatska djelatnost je također svedena na najmanju moguću mjeru. Zanatlije su se uglavnom bavile proizvodnjom samo najnužnijih oruđa i oružja i to u minornim količinama. Odumiranje glavnih privrednih grana se krajnje negativno odrazilo na trgovinu. Gotovo sve trgovačke veze su bile pokidane. Izvoz domaćih proizvoda je potpuno obustavljen. Uporedo s tim i uvoz roba stranog porijekla je prekinut, jer je domaće stanovništvo, zbog prevelikog siromaštva, bilo u nemogućnosti da kupuje bilo kakvu robu koja je dolazila izvana. Poseban utjecaj na odumiranje trgovine imale su veoma loše putne komunikacije koje su, usljed barbarskih provala,

bile potpuno zapuštene i na više mjesta prekinute. One ni u kom pogledu nisu koristile svojoj namjeni.

Treći, jednako važan rezultat barbarskih osvajanja bosanskohercegovačkih prostora, odnosi se na novo društveno raslojavanje i narušene odnose u ondašnjem društvu. Naime, usljed barbarskih osvajanja došlo je do potpunog poremećaja društvenih odnosa, a samim tim i do propadanja društva u cjelini. Usljedila je nova društvena diferencijacija koja je rezultirala korjenitim poremećajima u svim segmentima društva kao i raznim vrstama nezadovoljstva koja su kulminirala tokom VI i na početku VII stoljeća. Usljed čestih ratova, razaranja, pljačkanja, ubijanja i uništavanja zatečenih materijalnih dobara došlo je do potpune promjene svijesti kod domaćeg stanovništva. Za razliku od njegove ranije svijesti koja se temeljila na uvažavanju i povjerenju između vladajućih struktura vlasti, s jedne strane i domaćeg stanovništva, s druge strane, poštivanju zakona i rimskih vlasti, izvršavanju utvrđenih obaveza prema državi, nova svijest je daleko više bila okrenuta zanemarivanju, izbjegavanju, pa čak i odbijanju svake vrste državnih obaveza. Tešku društvenu situaciju je dodatno pogoršala pojava i trajno nastanjivanje barbarskih plemena na bosanskohercegovačkim prostorima. To je svakako bio problem više za domaće stanovništvo, koje se ni na koji način nije moglo pomiriti sa politikom osvajača, a posebno sa njegovim odnosom prema zatečenom stanovništvu. Masovno ubijanje, zlostavljanje, te progoni izazvali su kod domaćeg stanovništva netrpeljivost i neposlušnost prema osvajačima, česte nemire i pobune, ratne sukobe i na kraju odbijanje bilo kakvih radnih aktivnosti. Sve to je na kraju rezultiralo jednim potpunim haosom, beznađem i masovnim raseljavanjem domaćeg stanovništva.

Sljedeći rezultat barbarskih osvajanja odnosi se na kontinuirano opadanje životnog standarda ondašnjih stanovnika bosanskohercegovačkih prostora. Naime, usljed veoma složene političke situacije i pojačane privredne stagnacije došlo je do

osjetnog pada životnog standarda. Zatečeno stanovništvo je bilo osuđeno na puko preživljavanje i borbu za goli život.

Jednako važan rezultat barbarskih osvajanja bosanskohercegovačkih prostora odnosi se na promijenjenu etničku sliku stanovništva. Italici koji su imali dominantnu ulogu postepeno su gubili taj primat. Upravo, zbog toga oni su se lako odlučivali za napuštanje ovih prostora i odlazak u pravcu današnje Italije. Na tom putu mnogi su se zaustavili u jadranskom zaleđu računajući da će tu naći mirnije i sigurnije utočište. Ostalo zatečeno stanovništvo, koje nije imalo nikakvog drugog izbora, bilo je prinuđeno da se pomiri sa novonastalom situacijom. Međutim strah i nepovjerenje prema osvajačima²⁹ i nadalje su bili prisutni. No i pored toga oni koji su pak ostajali postepeno su se prilagođavali i prihvaćali barbarsku vlast. Takvo stanje rezultiralo je novom etničkom fizionomijom stanovništva ondašnjih prostora današnje Bosne i Hercegovine.³⁰

Novu etničku sliku su, pored starosjedilaca bosanskohercegovačkih prostora (romanizirani, poluromanizirani i neromanizirani Iliri), činili doseljenici sa raznih strana Rimskog carstva, među kojima su najbrojniji bili Italici, Grci, Kelti (Gali), Britanci, Egipćani, Sirijci, Iranci, Jevreji,³¹ Goti, Langobardi, Gepidi, Avari, Slaveni i drugi manje važni etnosi. Svaki od pomenutih etnosa je, kako ranije tako i u ovom vremenu, na sebi svojstven način obilježio svoje prisustvo, o čemu nas veoma upečatljivo uvjeravaju razni materijalni ostaci, a djelimično i zapisi pojedinih ondašnjih pisaca.³²

---

²⁹ J. Kovačević, *Varvarska kolonizacija*, 132-143; J. Wilkes, *Dalmatia*, 162.

³⁰ G. Novak, *Prošlost Dalmacije*, 86-87; Đ. Basler, *Kasnoantičko doba*, 309-325.

³¹ G. Alföldi, *Die personennamen-Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Hiedelberg 1969, 171-179; I. Bojanovski, *Mogorjelo-Rimsko Turres*, 22-54.

³² E. Pašalić, *Period rimske vladavine do kraja III vijeka naše ere*, u: *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1984, 193-307.

Etnička slika stanovništva, kakva je bila tokom rimske vladavine, navodi nas na zaključak da su još tada ovi prostori bili prepoznatljiviji po svojoj multietničnosti, multikulturalnosti i multireligiji. Međutim, u vrijeme barbarskih osvajanja došlo je do narušavanja uspostavljenih odnosa među stanovnicima bosanskohercegovačkih prostora i do postepenog zamiranja i zatiranja svih onih pozitivnih društvenih tekovina.

Veoma važan rezultat barbarskih osvajanja bosanskohercegovačkih prostora odnosi se na promjene u sferi vjerskog života ondašnjih stanovnika ovih prostora, koji je dotad bio prilično ustaljen. Međutim, barbarska plemena, koja nisu imala nikakve predstave o vjeri su se sve češće opredjeljivala za kršćanstvo, čime je stvorena jaka podloga za dalje jačanje i širenje kršćanstva.

U rezultate barbarskih osvajanja spadaju i stradanja u sferi kulture i kulturnih tekovina bosanskohercegovačkih prostora. Naime, kako barbarski narodi nisu imali izgrađenu svijest o kulturnim vrijednostima, oni su se prema istim odnosili krajnje rušilački sa veoma izraženim nagonom za uništavanje svih onih materijalnih dobara koja su pripadala segmentu kulture i kulturnog života ondašnjih stanovnika ovih prostora.

Posljedice barbarskih osvajanja

Barbarska osvajanja bosanskohercegovačkih prostora rezultirala su i dugoročnim posljedicama koje su ostavile duboke i neizbrisive tragove u svim segmentima rada i života ondašnjeg stanovništva. Sagledavajući posljedice barbarskih osvajanja otkriva nam se veoma nepovoljna slika o stanju i prilikama na ovim prostorima. Njihovom detaljnom analizom nameću nam se brojni zaključci koji upućuju na konstataciju da se život ondašnjeg stanovništva bosanskohercegovačkih prostora u potpunosti

promijenio. Među najvažnije posljedice barbarskih osvajanja spadaju:

a) dugoročna nesigurnost življenja na ovim prostorima, koja se nakon definitivnog osvajanja istih manifestovala kroz konstantnu opasnost po život zatečenog domaćeg stanovništva. Sudeći na osnovu podataka koji pripadaju kasnijem razdoblju da se zaključiti da je takvo stanje ostalo nepromijenjeno i u nekoliko narednih stoljeća.

b) dalje privredno nazadovanje do njenog potpunog odumiranja, koje je uslijedilo zbog stalnih političkih previranja koja su najčešće bila obilježena novim nesuglasticama i sukobima. Prema raspoloživim podacima novi gospodari bosanskohercegovačkih prostora čak nisu ni pokušavali da u sferi privređivanja bilo šta promijene. Privredna slika kakva je bila u vrijeme barbarskih osvajanja zadražat će se i u nekoliko narednih stoljeća. Dakle, stanje će ostati potpuno nepromijenjeno dugi niz godina, ali i stoljeća.

c) totalni pad životnog standarda je također važna posljedica barbarskih osvajanja bosanskohercegovačkih prostora. Naime, privredna stagnacija koja je sve više dolazila do izražaja dovela je do potpunog pada životnog standarda ondašnjeg stanovništva. Siromaštvo, glad i bijeda su, i nakon barbarskih osvajanja, bili dominantni na bosanskohercegovačkim prostorima.

d) dalje propadanje ondašnjeg društva je još jedna veoma značajna posljedica barbarskih osvajanja bosanskohercegovačkih prostora. Nakon njihovog definitivnog osvajanja i pokoravanja stanovništva došlo je do pojačanog procesa društvenog diferenciranja, a samim tim i do još većeg poremećaja odnosa u ondašnjem društvu. Nebriga osvajača da bilo šta učini na planu privređivanja ili pak na obnavljanju zapuštenih, porušenih ili spaljenih privrednih i drugih objekata je u svakom slučaju stvarala još veći jaz između gornjeg - vladajućeg i donjeg - potčinjenog staleža. Takav odnos je imao za posledicu njihovu međusobnu netrpeljivost

i veoma česte sukobe koji su redovno rezultirali još težim i nepovoljnijim polazajem nižih društvenih slojeva.

e) nova etnička slika stanovništva na bosanskohercegovačkim prostorima je uslijedila nakon što su barbarska plemena definitivno zagospodarila ovim prostorima. Etničko šarenilo, koje je bilo prisutno još od ranije, značajno je promijenjeno s trajnim nastanjivanjem barbarskih i drugih naroda. Međutim, ono što je bila osobenost ovih prostora u vrijeme rimske vladavine, a riječ je o međuetničkoj toleranciji i uvažavanju postepeno se gubila da bi na kraju, u vrijeme vladavine barbarskih naroda, potpuno nestala. Barbarski vlastodršci su nipodaštavali, proganjali i do istrebljenja ugnjetavali druge etničke skupine. Upravo zbog toga, u međuvremenu su brojni pripadnici drugih naroda trajno napustili bosanskohercegovačke prostore. Prema tome, etnička slika stanovništva na ovim prostorima je gotovo u potpunosti promijenjena i svedena na znatno manji broj etnosa.

f) barbarizacija ondašnjeg stanovništva bosanskohercegovačkih prostora je također značajna posljedica barbarskih osvajanja. Naime, nakon definitivnog zaposjedanja ovih prostora barbarske vlasti su ušle u proces dugog trajanja, koji je imao za cilj ukidanje i iskorjenjivanje svih ranijih pozitivnih tekovina antičke kulture i civilizacije i uvođenje barbarskog načina života s tendencijom da se zatečeno stanovništvo drži u potpunoj podređenosti.

g) potpuno zatiranje tekovina antičke kulture i civilizacije je još jedna u nizu posljedica barbarskih osvajanja na bosanskohercegovačkim prostorima. Kako barbarski narodi nisu imali izgrađenu svijest o kulturi i kulturnim vrijednostima, sasvim je razumljiv njihov odnos prema zatečenim kulturnim dobrima i viševjekovnim tekovinama kulturnog života. Upravo iz tih razloga moguće je objasniti njihove rušilačke nagone koji su na kraju

okončani sa potpunim zatiranjem tekovina antičke kulture i civilizacije.

Zaključak

Prodor barbarskih plemena i njihovo trajno nastanjivanje na području današnje Bosne i Hercegovine predstavlja početak jednog novog, veoma turbulentnog, razdoblja u davnašnjoj prošlosti ovih krajeva. Usljed dolaska barbarskih naroda došlo je do korjenitih promjena u svim segmentima rada i života ondašnjeg stanovništva bosanskohercegovačkih prostora. Promjene su bile izražene u svim važnijim sferama života, a naročito u sferi političkih zbivanja, privrede i privređivanja, društva i društvenih odnosa, kulturnih tekovina kao i u nekim drugim manje važnim segmentima rada i života ondašnjeg domaćeg stanovništva. Svojim prisustvom barbarska plemena su ostavila trajan i neizbrisiv pečat na ovim prostorima.

Cjelovitu sliku o barbarskim osvajanjima bosanskohercegovačkih krajeva pružaju nam naprijed navedeni i jasno definisani rezultati i posljedice tih zbivanja. Podrobnijom analizom i sintezom istih dolazimo do zaključaka koji su se manifestovali: kroz krajnje nepovoljnu i nesigurnu političku situaciju; veoma loše stanje u sistemu privrede i privređivanja; novo društveno raslojavanje i nepovoljne društvene odnose; novu etnostrukturu stanovništva; radikalne promjene u sferi vjerskog života; pad životnog standarda; barbarizaciju zatečenog stanovništva; te potpuno zatiranje tekovina antičke kulture i civilizacije.

THE RESULTS AND THE CONSEQUENCES OF BARBARIAN CONQUESTS OF BOSNIAN-HERZEGOVINAN AREA

Summary

To the north of the Roman limes, in the present-day region of Northern Europe, there were many Barbarian tribes living. Since the second half of the 2nd century, AD, they were faced with a number of difficulties, primarily with daily normal living needs. As they could not provide for their own living in the territories they originally came from, in any manner whatsoever, Barbarians decided to find rescue and some way out of this situation on the other side of the River Danube bank, i.e. in the territory within the Roman Empire. This is how they started intruding the territory of the Roman Empire in the first place. At first, they were sporadic, short-natured and not particularly dangerous. However, at a later stage, as time passed by, their attacks became more frequent, more organised and much more protrusive. Their essence was to rob and steal all kinds of material goods, food primarily.

At the end of the 4th century and the beginning of the 5th century, when the Roman Empire was facing a deep internal crisis, Barbarian attacks intensified. At the same time, Barbarians changed the purpose of their conquests. They stopped being content with merely robbing others of their material goods, but rather became more dedicated to conquering and permanently settling the new territories. Present-day Bosnia and Herzegovina territories were no exception, which up until the end of the 4th century were a relatively peaceful region. However, as the Empire authorities were unable to prevent the Barbarians from doing so, they took control over these territories as well, in a relatively short time.

With the arrival of Barbarians in the territory of present-day Bosnia and Herzegovina, a completely new era started in the history of this region. In fact, it can be defined as the Barbarian. It includes the period from the end of the 4th century to the beginning of the 7th century. Although it may be considered a relatively brief period of time, it is still filled with a number of events and significant changes and developments in all spheres of work and lives of the then population living in the region.

Barbarian conquests of present-day Bosnia and Herzegovina and their permanent stay in the territory resulted in complete disorders in terms of political stability and safety of living in these territories, the economy, the society and social relations, the living standard, ethnic structure of the population, and the religious life.

The results of these Barbarian conquests are closely related to the consequences reflected in the following: long-term instability and non-safety of living in these territories, further economic regression resulting in its complete cessation, total fall in living standards, further deterioration of the then society, a new ethnic structure of the population, barbarisation of the then population and complete neglect of the heritage of the ancient culture and civilisation.

UDK 94

ISSN 2303-7539

**DRUŠTVO HISTORIČARA TUZLANSKOG KANTONA
ODSJEK ZA HISTORIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U TUZLI**

HISTORIJSKA MISAO HISTORICAL THOUGHT

2

HISTORIJSKA MISAO, GOD. II, BR. 2, 1-305, TUZLA, 2016.